Investigation of Restoration Methods of the Ma'raq Gold-Embroidered Curtain (Doureh Poush) of the Shrine of Imam Reza (A.S.)

Elahhe Sadat Talebi Moqaddam

Social Sciences Expert and Associate Diploma in Anthropology.

Abstract

The Ma'raq gold-embroidered curtain (Code 031) is among the exquisite artifacts dating back to the Qajar period, preserved in the collection of the Astan Quds Razavi. Due to the use of this precious artistic artifact in the Astan Quds Razavi complex, over time and under various factors, it has sustained diverse damages. To preserve this valuable textile artifact, its restoration was carried out in the Textile Restoration Workshop of Astan Quds Razavi. This article, with a brief overview of the technology and pathology of the gold-embroidered curtain (Code 031), aims to examine the restoration methods applied to it based on field studies.

Keywords: Gold-embroidered curtain (Doureh Poush), Shrine of Imam Reza (A.S.), Technology, Pathology, Conservation and Restoration.

Knowledge and Conservation Restoration

Special Issue. No.3
March 2020
Pages 34-41

https://journal.richt.ir/kcr

Corresponding Author

Elahhe Sadat Talebi Moqaddam
Email
talebimoqadam94@gmail.com

Copyright © 2020, Knowledge of Conservation and Restoration. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution noncommercial 4.0. International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

بررسی شیوه های مرمت دوره پوش قلاب‌دوزی معرق ضریح حضرت رضا(ع)

الهه سادات طالبی مقدم

کارشناس علوم اجتماعی و فوق دیپلم مردم شناسی

فصلنامه دانش حفاظت و مرمت

ویژه‌نامه: شماره ۳، زمستان ۱۳۹۸

صفحات ۳۴-۴۱

https://journal.richt.ir/kcr

نویسنده مسئول

الهه سادات طالبی مقدم

رایانامه

talebimoqadam94@gmail.com

چکیده دوره پوش قلاب دوزی معرق (کد ۰۳۱)، از جمله آثار نفیسی است که مربوط به دوره قاجار است و در مجموعه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود. به دلیل استفاده از این اثر نفیس هنری در مجموعه آستان قدس، با گذشت زمان و عوامل گوناگون، آسیب‌های متفاوتی به آن وارد شده است. به‌منظور حفظ این اثر ارزشمند حوزه منسوجات، مرمت آن در کارگاه مرمت منسوجات آستان قدس رضوی انجام شد. این مقاله با نگاهی اجمالی به فن شناسی و آسیب شناسی دوره پوش قلات دوزی (کد ۰۳۱)، سعی دارد تا با تکیه بر مطالعات میدانی، روش های مرمتی به کار رفته برروی آن را بررسی نماید.

واژه‌گان کلیدی: دوره پوش قلاب دوزی، ضریح امام رضا(ع)، فن‌شناسی، آسیب‌شناسی، حفاظت و مرمت.

مقاله منتخب دهمین همایش دوسالانه حفاظت و مرمت اشیا فرهنگی و تاریخی و تزئینات وابسته به معماری

دسترسی به این مقاله برای همگان آزاد است. هرگونه استفاده غیرتجاری از آن در صورت ارجاع مناسب، مجاز شناخته می‌شود.

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

مقدمه

از جمله آثار بسیار نفیس و ارزشمند موجود در خزانه آستان قدس رضوی، دوره پوش قلاب‌دوزی معرق برجسته کد (۰۳۱) است که دورتادور ضریح حضرت رضا علیه‌السلام (ضریح سوم فولادی، منتسب به فتحعلی‌شان قاجار) را می‌پوشانده است. دوره پوش از جنس ماهوت مشکی مرغوب است که نقوش اسلیمی و گیاهی با فن معرق برجسته و با استفاده از نخ‌های ابریشمین الوان بر روی آن قلاب‌دوزی شده است. بر اساس کتیبه‌های موجود این اثر نفیس در زمان "مظفرالدین شاه قاجار" و در سال" ۱۳۱۵ هجری قمری" توسط "رجبعلی ابن حاجی اکبر و ام کلثوم" دوخته شده و "حاجی سید رضی گیلانی" آن را به آستان قدسی علی ابن موسی‌الرضا (ع) اهداء کرده است. دوره پوش شامل چهار قطعه است که به‌وسیله بند و حلقه به هم متصل می‌شده‌اند؛ دو قطعه بزرگ به ابعاد ۱۹۹×۴۳۰ سانتی‌متر است و داخل آن با قلاب‌دوزی سفیدرنگ به چهار قسمت یا قاب تقسیم‌شده است. دو قطعه کوچک نیز به ابعاد ۱۹۹×۳۰۶ سانتی‌متر و مشتمل بر سه قاب است. در قسمت وسط یکی از قطعه‌های کوچک برشی برای ورودی ضریح ایجادشده است. تمام دوره پوش نیز آسترکشی شده است(شکل ۱).

شکل۱ – نمای بخشی از دوره پوش

طرح هر قاب محرابی بوده که یک سرو درون آن دیده می‌شود، این نقش در تمام قسمت‌های چهار قطعه یکسان است. درون لچک‌ها و حاشیه پهن اطراف هر قاب با نقوش اسلیمی قلاب‌دوزی شده است. جنس تاروپود پارچه‌های رویه (بر اساس روش شیمیایی و شعله آزمایش‌شده است)، پشم است و نخ‌های الوان بکار رفته در رودوزی دوره پوش، ابریشم است.آستان قدس رضوی به‌عنوان متولی امر، علاوه بر فراهم آوردن محیطی مناسب برای نگهداری این اثر دوره قاجار که موجب شده تا روند تخریب بسیار کند یا متوقف شود، اقدام به مرمت آن در سال ۱۳۹۱ در کارگاه مرمت منسوجات نمود.

آسیب‌شناسی اثر

منسوجات به‌ویژه بافته‌ها و سوزن‌دوزی‌های گذشته، به دلیل آنکه از مواد آلی ساخته‌شده‌اند، در مقابل عوامل مختلف سریع‌تر دچار آسیب می‌شوند و نیاز بیشتری به حفاظت و مرمت دارند. دوره پوش قلاب‌دوزی معرق (کد ۰۳۱) نیز از این قاعده مستثنا نبوده و با گذشت زمان آسیب‌های متعددی به آن وارد آمده است که به شرح زیر است:

۱. آسیب‌هایی که بر اثر کشش اثر، به دلیل آویزان بودن، به آن وارد شده است: مانندِ پارگی‌هایی که در قسمت بالای دوره پوش و اطراف قزن‌ها مشاهده می‌شود یا پارگی‌ها و کمبودهایی که در عرض دوره پوش و در قسمت‌هایی که دکمه و جادکمه داشته است وجود دارد.
۲. تماس مداوم و مستمر دست‌های زائران به سطح دوره پوش، موجب لکّه‌ای سرتاسری و تیره رنگ شده که در هر چهار قطعه قابل‌مشاهده است و مانند نواری به عرض ۶۰ سانتی‌متر، ماهوت زمینه و نخ‌های ابریشمی قلاب‌دوزی را آلوده نموده است.
۳. کمبود و جدا شدن قیطان اطراف دوره پوش.
۴. لکّه‌های متعددی که بر اثر عوامل گوناگونی به وجود آمده‌اند؛ مانندِ چربی شمع یا روغن و لکّه‌هایی با منشأ ناشناخته.
۵. از سریش برای چسباندن قطعات معرق استفاده‌شده تا ماهوت‌های رنگی، موقع دوخت به زمینه، ثابت بمانند. در بعضی از قسمت‌ها سریش باعث خوردگی و از بین رفتن ماهوت رنگی شده است.

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

۶. باز شدن بست انتهای دوخته‌ای قلا بدوزی.

۷. تمام حاشیهٔ بالا و اطراف دوره پوش و قسمت‌های نزدیک به آن‌ها دچار سایش شده و مقاومت پارچه از بین رفته است. در بعضی از قسمت‌ها شدّت ساییدگی به حدّی است که موجب پارگی ماهوت نیز گشته است.

مرمت دوره پوش حضرت رضا(ع)

پس از انجام آسیب نگاری دوره پوش، مرمت این اثر نفیس قاجاری در کارگاه مرمت آستان قدس رضوی انجام شد[1] که به شرح زیر است:

۱. بازنمودن آستری و ملحقات: در ابتدا آستر اثر و نوار اریب پایین اثر باز شد. قیطان‌ها پس از باز شدن از آستری در محل خود با کوک‌های درشت به دوره پوش دوخته شدند تا مکان قرارگیری آن‌ها مشخص باشد(شکل۲).

شکل ۲- بازنمودن قیطان

۲. زدودن گردوغبار و آلودگی‌های دوره پوش: با استفاده از جاروبرقی با مکش ملایم پشت و روی دوره پوش که با پارچه توری پوشانده شده بود، غبارگیری شد و همچنین با برس مرطوب شده با آب مقطر آلودگی‌های برجای‌مانده از پشت و روی اثر زدوده شد(اشکال ۳و۴).

شکل۳- پرزهای موجود بین آستر و دوره پوش

شکل۴- زدودن گرد و غبار با مکش ملایم جارو برقی و توری

۳. ترمیم کمبودها با وصله: پارگی‌هایی که مساحتشان زیاد بود با گذاشتن وصله (که ازنظر جنس و بافت مشابه پارچه دوره پوش بودند)، مرمت شدند.(اشکال۵- ۶ و۷)

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

شکل۵- بالا راست:نمایی از آسیب‌ها و مرمت نا مناسب

شکل۶- بالا چپ:نمای آسیب‌ها پس از باز کردن مرمت نا مناسب

شکل ۷- پایین چپ: پس از مرمت

۴. ترمیم کمبودها با استفاده از شیوه تاروپود کشی(رفو): پارگی‌هایی که تاروپود بافت از بین رفته با شیوه تاروپود کشی و متناسب بافت پارچه ترمیم شدند. (اشکال۸- ۱۸)

شکل۸- نمای قبل از مرمت

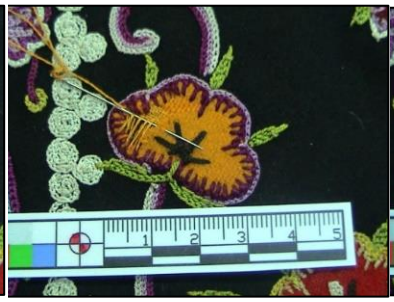

شکل۹- حین مرمت

شکل۱۰- نمای پس از مرمت

شکل ۱۱- قبل از مرمت

شکل ۱۲- مرمت به شیوه رفو

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

شکل ۱۳- قبل از مرمت

شکل ۱۴- ترمیم پارگی به شیوه رفو

شکل ۱۵- نمایی از آسیب‌های حاشیه دوره پوش

شکل۱۶- بعد از مرمت

۵. ترمیم پارگی‌ها با استفاده از شیوه تثبیت الیاف: پارگی‌هایی که در آن‌ها تار یا پود دچار آسیب شده و از بین رفته با عبور تار یا پود ترمیم شدند.(شکل ۱۷و۱۸)

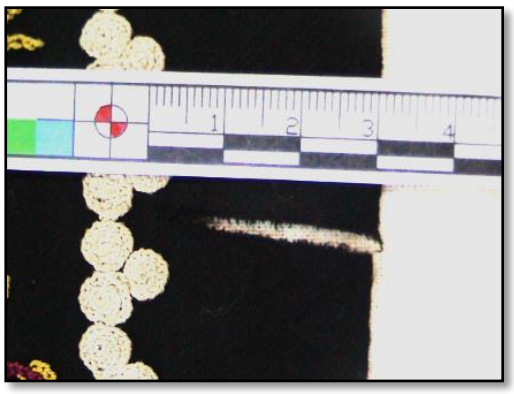

شکل۱۷ – نمایی از هم گسیختگی تار و پور

شکل۱۸- مرمت با روش تثبیت الیاف

۶. تثبیت ساییدگی ها: در قسمت‌های زیادی ازدوره پوش، بدلیل نوع کاربرد آن و تماس دست، رویه ماهوت دچار ساییدگی شده بود و با گذاشتن پارچه ای به‌عنوان ساپرت و دوخته‌ای مناسب ساییدگی ها تثبیت شدند(اشکال۱۹ –۲۰)

۷. ثبیت نخ‌های ابریشم: مناطقی که نخ‌های ابریشمی قلاب‌دوزی از هم گسسته شده بودند، با دوخت تثبیت گردیدند(اشکال ۲۱و ۲۲)

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

شکل ۱۹- نمایی از ساییدگی ها

شکل۲۰- نمای تثبیت ساییدگی

شکل ۲۱- از هم گسیختگی نخ‌های ابریشمی

شکل۲۲- تثبیت نخ‌های ابریشم

۸. استحکام بخشی ۳ طرف اثر: حاشیه بالا و دو حاشیه کناری با گذاشتن پارچه ساپورت و دوخت زدن استحکام بخشی شدتا اتصال قزن ها و دکمه های دوره پوش فشار کمتری به اثر وارد آورد.(شکل۲۳)

۹. لکه بری لکه های برجسته: لکه های برجسته ای که بر روی اثر وجود داشت با وسیله ای دارای نوک مدور و غیر تیز که به الیاف آسیب نرساند، برداشته شد.(شکل۲۴)

شکل۲۳- استحکام بخشی اطراف دوره پوش

شکل۲۴- برداشتن جرم ها از روی دوره پوش با ابزار

۱۰. لکه بری بخشی از لکه سراسری اثر به شیوه مکانیکی: لکه هایی که در سراسر اثر بدلیل تماس مداوم دست بوجود آمده بود با وسیله ای دارای نوک مدور و غیر تیز که به الیاف آسیب نرساند برداشته شد.(تصاویر۲۵-۲۶)

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]

شکل ۲۵- لکه حاصل از تماس دست، قبل از لکه برداری شکل ۲۶- پس از لکه برداری

۱۱. تهیه عکس هایی با بزرگنمایی زیاد از آلودگی های اثر و الیاف: با استفاده از ذره بین دیجیتال تصاویری با بزرگنمایی ۷۰درصد از الیاف ماهوت زمینه، لکه های اثر قبل و بعد از لکه برداری تهیه شد.(تصاویر۲۷- ۳۰)

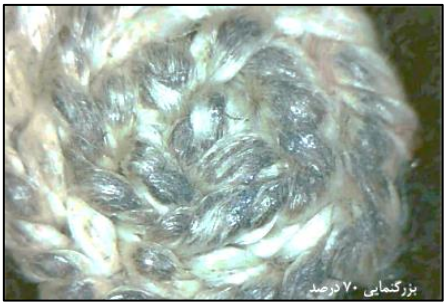

شکل۲۷- نمایی از لکه های اثر

شکل۲۸- پس از برداشتن آلودگی ها

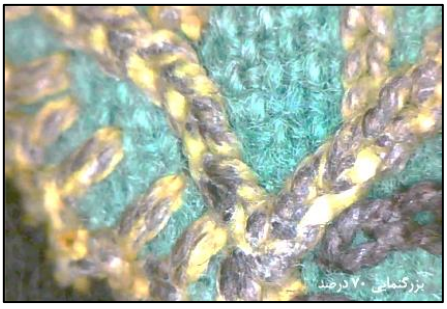

شکل۲۹- لکه های روی نخ‌های قلاب‌دوزی

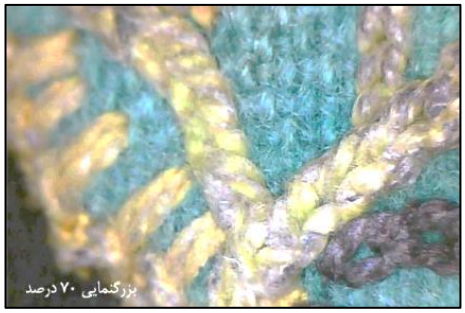

شکل۳۰- نمای پس از لکه برداری

پی‌نوشت‌ها

[۱] قاب‌های :" شاه ایران که نیستش ثانی"، " زاده پاک و پاک زاده"، " در زمان مظفرالدین شاه" توسط اینجانب مرمت گردید.

[Downloaded from kcr.richt.ir on 2026-11-24]